

Қазақ әдебиеті сабағының сапасы мен мұғалімнің құзыреттілігі: талдау негізіндегі ұсыныстар

Д. Н. Булатбаева

А. Байтұрсынұлы атындағы BINOM SCHOOL

мектеп-лицейі, Астана қаласы, Қазақстан Республикасы

dinara_bulatbaeva@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада қазақ әдебиеті мұғаліміне қойылатын талаптар мен оның тәжірибедегі көрінісі, қажетті кәсіби құзыреттілікті дамытудағы кедергілер қарастырылады. Әдебиет пәні мұғалімінің кешенді көпкомпонентті құзыреттілігі мазмұны бі. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында анықталып жазылған. Осы мазмұн негізінде бүгінгі күні толыққанды іске асырылмай жатқан мектепте сапалы әдебиеттік білім беру мәселесі бойынша мұғалімнің әрекеті қандай болу керек? Ол тек қана пәнді оқыту емес, соның негізінде оқушыларды ұлттық құндылыққа баулу, олардың эмоционалдық интеллектісін қалыптастыру, ақпараттық технологияларды оқушыларға пайдалы қолдануға үйрету, уақытты үнемдеу және тиімді қолдану сияқты оқушылардың метапәндік құзыреттілігін дамыта білуі қажет. Осы орайда әдебиет сабақтарына бақылау жүргізу негізінде, жас әдебиет мұғалімінің кәсіби жұмысындағы олқылықтар анықталған. Сонымен қатар, білім беру саласындағы кез келген пән сияқты қазақ әдебиеті бойынша да пәндік-мазмұндық, педагогикалық, дидактикалық, психологиялық, әдістемелік және пәнаралық компонент, сонымен қатар, пәннің өзіндік ерекшелігіне сай этика-философиялық, тарихи-мәдени компонент қамтылатыны мәлімделеді. Сол компоненттер негізінде көркем шығарманы кешенді түрде оқыту тетігі әзірленіп, ұсынылып отыр, оның тиімділігі де мұғалім мен студенттердің арасында талқыланған. Мақалада осы бағытта перспективалық жұмыстардың да мазмұны белгіленген.

Кілтті сөздер: қазақ әдебиеті мұғалімінің құзыреттілігі, әдебиеттанушылық құзыреттілік, әдебиеттік құзыреттілік, әдістемелік құзыреттілік, педагогикалық құзыреттілік, психологиялық құзыреттілік, әдебиет сабағының сапасы.

Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Булатбаева, Д. Н. Қазақ әдебиеті сабағының сапасы мен мұғалімнің құзыреттілігі: талдау негізіндегі ұсыныстар [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Бі. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – №1. – Б. 98-110.

Кіріспе

Мектептегі қазіргі білім беру оқытудың оқушылардың белгілі бір білімді меңгеруіне ғана емес, сонымен қатар олардың жеке тұлғасын, танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталуын болжайды. Яғни, бүгінгі таңда мектепте білімнің, дағдының, құзыреттіліктің сонымен қатар оқушылардың өз бетінше әрекет ету тәжірибесінің біртұтас жүйесін

қалыптастыру керек. Әдебиет сабақтары оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға мол мүмкіндіктер береді. Өйткені, ол жерде балалар негізгі адами құндылықтарды түсінеді, әлемді, адамдарды танып, көркем сөздің сырын меңгереді, сөйлеу қабілетін дамытады.

Бірақ жыл сайын оқушылардың оқуға деген қызығушылығы төмендеп бара жатыр (оған себеп болып тұрған көп қо-

сымша қолданылатын ақпараттық құралдар, оқушылардың назары қоршаған ортаға байланысты дамуға кедергі болатын ойындар, тиімділігі жоқ төмен сапалы фильмдер және т.б.), олар кітаппен жұмыс істей алмайды, оқылған шығарманы талдау қиынға соғады, өйткені олар интернеттен дайын материалдарды табуға және автоматты түрде тапсырманы орындауға дағдыланады. Осыған байланысты әдебиет мұғалімдерінің алдында жаңа міндеттер тұр: әдебиет сабақтарына қызығушылықты қалай қайтаруға болады? Оқушыларға оқу қажеттілігін қалай тудыруға болады? Оқушылар сабаққа дайындық кезінде әдебиетті және оның мәселелеріне үңілу үшін, бір-бірімен дәлелді түрде дауласуды және естуді үйренуі үшін не істеуге болады? Бұл сұрақтарға жауаптар мұғалімнің құзыреттілігімен тікелей байланысты.

Әдебиет пәні мұғалімінің құзыреттілігінің қалыптасуын анықтау және растау үшін алдымен қазақ әдебиетін оқытуда қандай компоненттер қамтылатынын қарастырылық; білім беру саласындағы кез келген пән сияқты қазақ әдебиеті бойынша да пәндік-мазмұндық, педагогикалық, дидактикалық, психологиялық, әдістемелік және пәнаралық компонент, сонымен қатар пәннің өзіндік ерекшелігіне сай этика-философиялық, тарихи-мәдени компонент қамтылады. Бүгінгі күні қазақ әдебиеті мұғалімдерінің құзыреттілігін дамыту кешенді жолға қойылмағанын байқаймыз. Біліктілікті арттыру курстары мұғалімдерге қазақ тілін оқытуды басымды етуде, педагогикалық арнайы және жоғары оқу орындарында педагогика, психология, әдістемелік бағдарламаларының мазмұндары бір-бірімен байланыстырылмайды (әр кафедралардан келіп оқытылады), кешенді құзыреттілік мектеп тәжірибесінде бір педагогтың тұлғасында табылуы тиіс.

Осыған қатысты мұғалімдердің құзыреттілігін дамыту үшін нақты жолдарды белгілеу қажеттігі туындауда.

Материалдар мен әдістер

Осы қойылған зерттеу тақырыбына қатысты төмендегідей әдістер іріктеліп алынды: ғылыми еңбектерге шолу жасау, синтездеу, жалпылау, бақылау, талдау, сұхбаттасу, жоспарлау, тәжірибені сипаттау, ұсыныстар шығару. Тақырып бойынша ғылыми еңбектер зерделенді, әдебиет сабақтарының сапасы мен мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің байланысы негізінде талдаулар жасалып, синтезделген әдістемелік тетіктер әзірленді. Сабақ барысын бақылау, мұғалімдер мен оқушылармен сұхбаттасу әдістері белгіленген әдістемелік тетіктердің іске асырылуының жүйелілігі және мұғалімнің кәсіби деңгейін, тәжірибедегі жетістіктер мен жетіспеушіліктерді анықтауға көз болды. Тізмдегі зерттеу әдістерін қолдану нәтижесінде әдебиетті сапалы оқытуға қажетті ұсыныстар жүйеленіп, әзірленді.

Бұл мақалада біз жалпы мұғалімнің, әсіресе әдебиет мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінің мазмұнын ашқан теоретиктердің негізгі ережелеріне сүйенеміз. Сондай-ақ, И.А.Зимняяның «Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования» [1] еңбегінде құзыреттіліктің үш негізгі тобы бөлінді: жеке тұлға ретінде, тіршілік субъектісі ретінде өзіне қатысты құзыреттіліктер; адамның басқа адамдармен өзара әрекеттесуіне қатысты құзыреттіліктер; адамның іс-әрекетіне (оның барлық түрлері мен формаларында) қатысты құзыреттіліктер. Әдебиет мұғаліміне қатысты қарастыратын болсақ, ол белгілі бір тұлғалық, ең алдымен рухани-адамгершілік қасиеттері бар, мұғалім ретінде көрінуі керек; оқушылармен, әріптестермен, ата-аналармен, қоғаммен сауатты қарым-қатынас жасай алатын мұғалім; кәсіби іс-әрекетте өзінің шеберлігін көрсететін мұғалім. Осы зерттеуіміздің нысаны оң нәтижелерге қол жеткізетін әдебиет мұғалімінің феномені деп санауға болады. Осыған байланысты көркем шығарманың барлық нюанстарын мұқият меңгерген және оның кез келген үзіндісін, деталін оқушыларды олардың қоршаған әлемімен байланыстыра сын

көзбен қарап талдауға бейімдейтін педагог-әдебиетші Е.Н.Ильиннің [2] тәжірибесі қызықты. Әдебиет мұғалімінің өзінің кәсіби дамуына назар аудару маңызды. Сабақ жүргізудің технологиялық тәжірибесін үнемі жинақтау белгілі бір педагогикалық шеберлікке әкеледі. Бұл туралы А.В. Хурторскойдың еңбектерінде айтылған [3, 4]. Әдебиет мұғаліміне әдебиетті оқытудың өзекті педагогикалық, психологиялық және әдістемелік аспектілерін шешуге бағытталған ғылыми еңбектердің арнайы жинақтары мен әдістемелік әзірлемелер ұсынылуы керек. Мұндай әдістемелік жинақтар мен әзірлемелердің материалдарын қарастыруды біліктілікті арттыру курстарынан өтумен теңестіруге болады, өйткені олардан тәжірибеге енгізу мақсатында көптеген жаңа идеяларды табуға болады: авторлар өздерінің ғылыми және практикалық нәтижелерімен бөліседі [5, 6, 7, 8, 9, 10].

Әлемдік тәжірибеге үңіліп, Санкт-Петербургтық мұғалім Л. Д. Сенчилоның әдебиетті оқыту мәселелерін шешу тәсілдері ретінде төмендегідей ұстанымдарды ұсынып отыр: оқытуды дараландыру (студенттер үшін жеке оқыту жоспарының болуы - ең жоғары деңгей); жетілдіріліп оқыту принципі; кез келген әрекеттегі жайлылық принципі; қабілеттерді жүзеге асыру үшін ұсынылатын мүмкіндіктердің әртүрлілігі принципі; сыныптан тыс жұмыстардың рөлін арттыру; дамыта оқыту принципі; еріктілік принципі [11]. Осы ұстанымдарды байыптайтын болсақ, бұл тәжірибелік еңбекте оқушылардың метапәндік құзыреттілігіне, оның эмоционалдық интеллектіне, эргономикалық жағдай жасау, қажытпау, жеке қызығушылығын ескеріп, соның негізінде жеке тұлғалық дамуға мән беру маңыздылығы туралы айтылған.

Тіл мен әдебиет мұғалімінің кәсіби дамуының траекториясы С. Живенкованың «Компетентности учителя русского языка и литературы» мақаласында жұмыс мазмұны және әрекеттер арқылы екіге бөлініп көрсетілген [12]. Мақала авторы кәсіби қарым-қатынас жасай білу әрекеттеріне топта сабақ құрастыру; қатысқан ашық сабақтарды талдау; жарияланған

сабақтардың топтық талдауына қатысу; іс-шараны өткізу кезіндегі белсенді ұстаным; әріптестермен практикалық тәжірибе алмасу; әріптестерге кеңес беру; шеберлік сабақтарын өткізу; әріптестер үшін курстық дайындықты ұйымдастыру және өткізу, ал өзін-өзі кәсіби жетілдіруге пән бойынша ғылыми және ғылыми-әдістемелік әдебиетті зерттеу; хабарламаны, баяндаманы, ғылыми мақаланы дайындау; әріптестердің тәжірибесімен танысу; дидактикалық көрнекі және үлестірмелі материалдарды әзірлеу; олимпиада қозғалысына қатысуды жатқызады.

Ғалым және әдебиетші-педагог Қ. П. Жүсіп еңселі ел болу үшін бабалар мұрасына терең үңіліп, қазақ тілінің байлығын ұрпаққа сіңіру керектігін айтудан жалыққан емес. Қ. П. Жүсіп әдістемесінде жүйеліліктің барын байқадым: шығармалар жан-жақты толық талданады, яғни, оқушы теориялық білім мен тәрбиелік мектептен өтеді; әлеуметтенеді, топпен және жеке жұмыс жасауын үйренеді; іздену, ойлану, жауапкершілікті болу, т.б. қасиеттерін дамытады; тілін дамытып, сөз байлығын арттырады; әдебиетке деген құштарлығы оянады; әр сөзге мән беруін үйренеді; эстетикалық тәрбие алады т.б. [13].

«Әдебиетті оқытудың инновациялық технологиясы» атты Қ.Бітібаеваның еңбегінде [14] шығармашыл мұғалімнің әдістерді тиімді етіп қолдануды көреміз. Мысал ретінде, ұжымдық оқыту арқылы оқушыларды іздендіру, зерттеу жұмысына баулудағы төл тәжірибесін зерделеуде, оның әсіресе жұптық тәсілді «жаңғырта», «жаңарта» пайдаланғанын көруге болады. Ұстаз алдын ала балаларды дайындайды, жұптаса, топтаса, ұжым болып ізденудің амал-тәсілдеріне дағдыландырады, жетелейді. Өтілетін жеңіл тақырыптарды екі бөлімге бөліп, жұптарға береді. Жеке-жеке оқып, екінші кезекте бір-біріне сыбырлай сөйлесе отырып айтады, осы іс-әрекетке жаттықтырған соң, келесі сабақтарда жұптар жұмыс істеп болған соң, өз қалаулары мен нәтижелерін өз таңдаулары бойынша басқа жұптармен бөліседі. Енді мұғалім ұжымға проблема тастайды, ең алдымен топтар ол проблеманы ізден-

се, соңынан бүкіл ұжым болып талқылайды. Бір проблеманы әр топ әр қырынан зерттейді, әр топтың өз тапсырмасы болады, қорытындыда ұжым бірге отырып қойылған тапсырмадағы проблеманы шешеді.

Дамыта оқытуда мұғалім қызметі төмендемейді. Оқытудың қай түрі болмасын, мұғалім өз дәстүрлі функциясын атқарады. Бірақ оқытуда мұғалім дәстүрлі оқытудағыдай барлық іс-әрекетті өз мойнына алмайды. Мақсатқа тек өзінің белсенділігімен жетпейді. Белсенділік оқушыға жүктеледі. Дамыта оқытуда мұғалім мен оқушы іс-әрекеті бірлікте, бір мақсатқа бағытталады.

Жарты ғасыр ғылыми және тәжірибелік нәтижелерімен қазақстандық мұғалімдермен бөлісіп жүрген пед.ғ.д., профессор Е. Ө. Жұматаеваның педагогтық тұлғасы феномен ретінде қарастырылып, әдебиет пәні мұғаліміне кәсіби құзыреттіліктің іске асқан үлгісі ретінде алыну тиіс деп ойлаймыз. Шығармаларды тереңінен талдай білетін, қазақ тілін жоғары деңгейде қолданатын, әдебиетті қазақ философиясымен, әлеуметтанумен, тарихпен, саясатпен ұштастыра білетін, білім алушыларға ізденіс тәсілдермен жұмыс істеуге баулитын әдебиеттанушы-педагог төменде берілетін Алтынсарин академиясының әдебиет пәні педагогына қойылатын талаптарының ең жоғары 8-деңгей тұлғасының толыққанды көрінісі деп айта аламыз. Педагог-әдебиеттанушы әдебиетті оқыту тәжірибесін өз еңбектерінде мамандармен бөлісіп отырады [15].

Білім беру жүйесіндегі нормативтік-құқықтық құжаттарға сәйкес әдебиет пәні мұғалімі (басқа да пән мұғалімдері сияқты) теориялық және практикалық аспектілерде тиісті құзыреттерге ие болуы керек. Кез келген педагог, алдымен, мықты кәсіби құзыреттілікке ие болуы тиіс. Ол мыналарды қамтиды:

- 1) теориялық білім;
- 2) әдеби шығармаларды талдау машығы;

- 3) әдеби міндеттерді шешу дағдылары;
- 4) әдебиетті оқыту әдістемесі бойынша білім;
- 5) оқытудың заманауи технологиялары мен инновациялық әдіс-тәсілдерін меңгеру және т.б. [16].

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының ғалымдары «Поуровневое содержание профессиональной компетентности педагога (5-8 уровни по Национальной рамке квалификации)» атты ұжымдық еңбегінде әр пән бойынша педагогтың құзыреттілігінің мазмұнын айқындап, сипаттаған [17]. Соның негізінде осы мақалада қазақ әдебиеті пәні мұғалімдерге қойылатын талаптарды және олардың іске асырылу жолдарын талдамақпыз.

Қазақ әдебиеті пәні бірнеше компоненттерден тұрып, педагогтен әр түрлі құзыретті талап етеді. Айталық, педагогикалық компонент мұғалімнен жалпы педагогикалық құзыреттілікті, әдістемелік құзыреттілікті, инклюзивтік құзыреттілікті және т.с.с.

Қазақ әдебиеті пәнін оқытудың құрамдас бөлігі – оқытудағы дидактикалық компонент. Дидактикалық компонент – сапалы білім беру үрдісін қамтамасыз етуші компонент. Техника арқылы қарым-қатынас жасау орын алған бүгінгі заманда әдебиетті оқыту аса маңызды мәселелердің бірі. Әдебиетті сапалы қызықты етіп оқытуда және білім алушы бойында көркем шығарма оқуға деген қызығушылықты қалыптастыруда дидактика көмекке келері сөзсіз.

Қазақ әдебиетін оқытудың құрамдас бөлігінің бірі – әдістемелік компонент. Әдістемелік компонент қазақ әдебиетін оқыту әдістемесінің негізгі категорияларын игеруді, оқыту әдістері мен тәсілдерін, оқыту ұстанымдарын (принциптерді) және соларды жүзеге асыруды қамтиды. Мұны айтып отырған себебіміз қазақ әдебиеті мұғалімі мықты кәсіби құзыреттілікке ие болу үшін қазақ әдебиеті пәнін оқытудың

құрамдас бөліктерін де жақсы меңгеруі шарт. Сонда ғана педагог әдебиетті қалай оқытамыз, білім алушы бойында көркем шығарма оқуға деген қызығушылықты қалай қалыптастырамыз немесе дамытамыз деген сауалдарға жауап алады және кәсіби шеберлігін арттырады.

Білім беру үдерісінің басты тұлғасы білім алушы оқу барысында үздіксіз даму, тәрбиелену үстінде болуы тиіс. Көркем туындыларды оқу арқылы рухани байлық қабылданып, көркем мәдени түйсік жетіледі. Көркем шығармаларды оқи отырып, оқушы бойында эстетикалық талғам қалыптасады, ол тәрбиеленеді, оның сөйлеу мәдениеті қалыптасады. Ал оны қамтамасыз етуші, әрине, педагог (пән мұғалімі). Сондықтан да әдістемелік құзыреттілікке ие пән мұғалімі сапалы, қызықты білім беру үшін, сапаға жету үшін әдебиетті (көркем шығармаларды) оқытудың әр түрлі заманауи технологиялары мен инновациялық озық әдіс-тәсілдерімен қаруланған және оқу процесін басқара алуы тиіс. Яки, әдебиет пәнінің мұғалімі білім беру стандарттарына сәйкес келетін оқу жоспарын дұрыс құрастырып, әдебиетті оқытудың заманауи әдістерін қолдана отырып, интерактивті сабақтар қолға алуы, сондай-ақ қазақ әдебиетінің осал тұсы болып отырған оқу ресурстарын әдістемелік материалдармен толықтыра білуі, тіпті қажет болған жағдайда оқулықтар мен оқу құралдарын әзірлеуге де дайын болуы қажет.

Әрине, ең алдымен, пән мұғалімі ретінде ол оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру қағидаттарына, пән мазмұнына, оқыту және бағалау әдістемелеріне сәйкес әрекет етуі керек. Көркем шығармаларды оқытуда білім алушылардың жас және жеке бас ерекшеліктерін ескеруді, қажет болған жағдайда әдебиет пәнінен берілетін мәтінді оқушылардың қабылдау дәрежесіне сай етіп бейіндей алуы шарт. Бұл оқу-тәрбие процесін жоспарлау және ұйымдастыру кезінде ескерілетін маңызды шарттардың бірі.

Жалпы педагогикалық құзыреттілікке ие әдебиет пәнінің мұғалімі жалпы мәдениет пен әлеуметтену бағытында қазақ әдеби-

еті пәнінен білім берудің мақсатын жақсы түсінуі және білім алушылардың қазақ әдебиеті пәніне деген, көркем шығармаларды оқуға деген қызығушылықтарын жоғалтып алмас үшін қазақстандық білім беруде қабылданған нормативтік талаптар шеңберінде педагогикалық этика және академиялық адалдық нормаларын сақтай отырып әрекет етуі тиіс. Мұғалім білім алушыларды көркем шығармаларды оқуға қызықтыра білу және ынталандыру, оларды қолдаушы білім беру ортасын құру қабілетіне ие болуы керек. Ол үшін әдебиет пәнінің мұғалімі педагогтердің біліктілігін арттыру курстарына қатысу немесе әдебиет пәні мұғалімдерінің қауымдастықтарына кіру (қатысу) арқылы кәсіби біліктілігін әрқашан дамытуы және өз әріптестерінің сабақтарына кіру, өзі де ашық сабақтар өткізу арқылы тәжірибе алмасып, педагогикалық тәжірибесін үнемі жетілдіруі, өзін-өзі (өз білімін) үнемі бағалап отыруы, сондай-ақ әріптестермен тығыз байланыста болып, әдебиет пәні мұғалімдерімен және басқа да пән педагогтерімен командада ынтымақтаса жұмыс істеу дағдыларына ие болуы қажет.

Қазақ әдебиеті пәнінде әдеби талдауларды үйрету процесінде көркем шығармалардағы психологиялық факторлардың оқушыларға қалай әсер ететінін түсінуі, әдебиетті оқытумен байланысты білім алушылардың эмоционалдық және психологиялық қиындықтарын анықтай алуы және оларға жауап беру дағдыларын, психологиялық қолдау көрсету және білім алушылардың өзіне деген сенімділігі мен уәжін дамытуға жәрдемдесу қабілетіне ие болған жөн. Көркем шығармаларды оқушылардың жас ерекшелігіне қарай психологиялық әсерін ескере отырып ұсынуды назардан шығармау қажет.

Әдеби материалдың ерекшелігіне қарай әрбір сабақтың өзіне тән тақырыбы, мақсаты, құрал-жабдықтары, әдіс-тәсілдері, құрылысы мен сабақтың жүйесі, мазмұны болады. Сабақ өтілетін материалдың өзгешелігіне қарай, оқушыларға берілетін білім-дағдылардың түрлеріне байланысты, оқушыларға берілетін білім-дағдылардың түрлеріне сай әр алуан құбылып, түрленіп отыратын құбылыс.

Сондықтан қазақ әдебиетінен материалдар еленіп-екшеліп, оқушының жеке бас ерекшелігі мен жас ерекшелігін ескере отырып берілуі тиіс.

Нәтижелер

Теориялық бөлімде әдебиет мұғаліміне қойылатын талаптарды нақтылау мақсатында оқу бағдарламасындағы тақырыптарды зерделеп, талдау мақсатында кішірек әдебиет жанрына тоқталдық.

Қазіргі қазақстандық оқу бағдарламасы бойынша 7 сынып қазақ тілде оқытатын мектептегі қазақ әдебиетінің мазмұны мысалында жоғарыдағы айтылған кейбір ғылыми қағидаларды тәжірибе жүзінде қарастырайық [18]. Мысалы, М.Әуезовтың «Көксерек» тақырыбын оқыту кезінде мұғалімге қойылатын талаптар мыналар:

1. Әдебиеттану бойынша мұғалім «шығарма», «әңгіме», «композиция», «сюжет», «оқиғаның дамуы», «кейіпкер», «кейіпкерлердің іс-әрекеті», «кейіпкерлердің қарым-қатынасы» ұғымдарын мұқият зерделей білуі, соның негізінде бағдарламадағы шығарманы талдай білуі.
2. Әдебиет бойынша шығарманың мазмұнын толық оқып білуі, әрбір эпизодты талдай білуі, ол үшін қазақтың «адам - табиғат» қатынасын, «дала заңы» құндылықтарын терең түсіну қажеттігі туындайды, ұрпақтан ұрпаққа жалғасатын дәстүрлерді мәңгілік бола алатын «Көксерек» шығармасынан теріп сабақта аша білуі.
3. Әдебиетті оқыту әдістемесі жағынан алсақ, қазіргі кездегі барлық тиімді құрал-жабдықтарды пайдаланып, сабақтың уақытын тиімді ету және сабақ мақсатына нәтижелі жету; ақпараттық технологияларды тиімді қолдану және сабақтан тыс оқушыларды шығарма мазмұнын игеріп келуге әдістемелік жолдарды біліп, іске асыру; оқушылардың сабақта алатын біліктеріне критериялық бағалау жүйесін қолдана білу.

4. Психологиялық жағынан Құрмаштың ой-өрісі, оның көңіл-күйінің өзгеруіне әсер ететін жағдайлар, соның негізінде кейіпкердің тартымдылығын аша білу құзыреттілігі қажет.

5. Педагогикалық аспектіден қаралатын кәсіби құзыреттілік: жас ұрпақ өкілі Құрмаштың дүниетанымына, ішкі дүниесіне әсер ететін ортаны сипаттай білу, әке, ата, әже тәрбиесінің көріністері арқылы оқушыларға қажетті тұжырымдық ой түйуіне әсер ете білу, табиғатты қорғауға және онымен дала заңы бойынша қарым-қатынасқа түсе білуге баулу.

Осы тұрғыдан біз екі мұғалімнің сабағын зерделедік.

Алдымен, сабақ жоспарына талдау жасалды. Сабақ жоспары бүгінгі күні бір сарында трафареттік кестемен жазылады. Ол қысқа жоспар деп айтсақ болады. Мұғалім А - 28 жаста, 7 жыл еңбек өтілі бар, қазақ тілде оқыту сыныбында 2 жыл жұмыс істейді. Мұғалім Б – 50 жаста, қазақ тілде оқитын сыныптарда 20 жылдан астам сабақ беруде.

Әдеби теорияны қолдану жағынан, А - мұғалім әдебиеттану материалын толыққанды қолдана алмады. Сабақ барысында әңгімені талдау, оқушылардың ой-өрісінің ғылыми тұрғыдан дамуына ықпал ететін алгоритмдік іс-ірекет байқалмады. Сабақтың 70% шығармадан үзінділер оқу, сұрақ қою және сұраққа жауап беру жолымен жүргізді. Әдеби ұғымдар қажетті құрал ретінде қолданылмады. Оқушылардың әңгіменің басталуы, дамуы, кульминациялық шыңын анықтауды, әңгімедегі оқиғаның немен біткенін әдебиеттің теориялық құралдарымен дәлелдеуге мүмкіндіктері болмады. Б-мұғалім, керісінше, сабақтың басында әңгіменің типтік композициясын тақтаға шығарып, сол бойынша оқушыларға сөз берді. Оқушылардың композицияны бірінші рет талдауы емес екені олардың нақты жауап беруінен көрінді (1-кесте)

1-кесте – Оқушылардың әңгіме құрылымын талдауының нәтижесі

Композиция (мұғалімнің бергені)	Оқушылардың талдау барысындағы композицияны жіктеп көрсетуі
Оқиғаның басталуы	Тарбағатай табиғаты. Қасқырлардың сипаттамасы.
Оқиғаның байланысы	Адамдар шабуылы. Көксеректі асырауы.
Оқиғаның дамуы	Көксеректің адамдармен қарым-қатынасы.
Оқиғаның шиеленісуі	Көксеректің өз табиғи тобына қосылуы.
Оқиғаның шарықтау шегі	Көксеректің адамдарға қарсы күшке айналуы.
Оқиғаның шешімі	Қайғылы оқиға: Құрмаштың өлімі. Көксеректің жазасын тартуы.

«Көксерек» әңгімесін жік-жігімен бөліктерге бөліп талдап шыққаннан кейін, мұғалім кейіпкерлердің жүйесі бойынша алгоритмдік талдау сұлбасын шығарды. Мұғалімнің жетегімен оқушылар кейіпкерлерді әртүрлі аспектіден талдап шықты (мысалы, салыстырмалы талдау: Көксерек пен Аққасқа). Әңгіменің композициясын анықтау мақсатында үзінділердің де ретсіз берілу тәсілі ұтымды қолданды. Оқушылардың талдаудағы сөздік қорының байлығы анықталды. Адамға сипаттама беруде көптеген оң және теріс сипаттамаға қажетті сын есімдер, образдық теңеулер қолданылды. Сонымен қатар, оқушылар Құрмаштың елгезектігі, бауырмалдығы, ішкі дүниесінің пәктігі, Көксерекке деген сүйіспеншілікке толы қамқорлығы, сонымен қатар, өмірлік тәжірибесінің жоқтығынан, үлкендердің ескертулерінен гөрі Көксерекке деген адалдығы сияқты сипаттамаларын бере алды. Мұғалім сабақтың мақсатында берілген кейіпкер бейнесін гуманистік тұрғыдан талдау біліктігіне оқушыларды жетелей білетінін көрсетті. Сабақ барысында алдыңғы сабаққа даярлану кезеңі және сабақ аяғында келесі сабаққа берілген тапсырмалары да өте ұтымды көрінді. Сабақ басында оқушыларды ездігінен оқуға баулу жұмыстары жақсы жүргізілетіні анықталды. Оқу процесін еңбек ретінде санайтын оқушылар келесі сабаққа берілген тапсырманы құштарлықпен қабыл алуында өмір бойы оқуға, еңбек етуге, қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілікке де-

ген дағдылары дұрыс қалыптасуда деген тұжырымға келдік.

Әдебиет пәні бойынша шығарманы білу және талдау жағынан төмендегідей тапсырмаларды оқушылар толығымен топтық жұмыс арқылы орындап шықты.

1. Суретте. Көксеректің портретін суретте.
2. Салыстыр. Дала қасқыры мен Көксеректі салыстыр.
3. Зертте. Қасқыр туралы тағы қандай шығарма білесің?
4. Қолдан. Көксерек туралы ауыл адамдары не дейді?
5. Дәлелде. Көксеректі жауыздыққа итермелеген де, Құрмашқа ауыз салдырған да қандай жағдай?
6. Талда. Көксеректің қатігездігін қай тұстарда байқадыңыз?

Сабақтың педагогикалық маңыздылығы да ұтымды болды деп есептейміз. Үлкен мен кіші арасындағы қарым-қатынастар, өмірде қауіпсіздікті әрқашан ойластыру қажеттігі сияқты да әңгіме қозғалды. Сабақта шығармадағы табиғат-адам қатынасы, әке мен баланың арасындағы текетірес, қас пен дұшпан арасындағы араздық сияқты мәселелер талданды.

Қасқырлардың өз ішінде бір-бірін жеп жатқанда, қасқырдың адамға шаппауы мүмкін емес. Құрмаш өзінің хас жауы қасқырды аяғаны үшін де құрбан болып кетті. Дұшпанға аяушылық білдіру керектігі де байқалады бұл жерде. Әкенің, яғни Құрмаштың ағасы – Қасеннің де, әжесінің де ескертпелері еш әсер етпейді. Ал Құрмаштың барлық адамға, көпшілікке қарсы келуінің өзі ажалға қарсы келу болатын.

Мұғалім сабақта *психологиялық аспектіні* де тыс қалдырмауы тиіс. Қасқырлардың мінез-құлқыларын сипаттау және адам кейіпкерлерінің мінездері жағдаятпен ұштастырып, мұғалім алдын-ала іс-әрекеттердің салдарын болжауға да үйрете алды. Сонымен қатар, мұғалім сабақтың да эмоционалдық жағын дұрыс ұйымдастыра алды. Оқушыға сабырлықпен қарап, қолдап, жауаптың дұрыстығын, жағымды жағын басымды етіп көрсетіп отырды, оқушылар ескертпелерді түсіністікпен қабылдады.

Сонымен қатар, сабақ жоспарлау, сабақ уақытын үнемдеп, тиімді қолдану, ол үшін бақылау үдерісіне қойылатын талаптарды ұстану қажеттігі туындайды. Алғашқы сабақтарда бақылау-тексеру жұмыстары оқушылардың 30-40%-н қамтыса, кейінгі сабақтарда 100%-ға жеткізе білді. Жетістіктер ең алдымен бүгінгі ақпараттық технологиялармен байланысты.

Сабақ барысында *ақпараттық технологияларды қолдану* оқушылардың шығармаға деген қызығушылығын арттырады.

Мұхтар Әуезовтің «Көксерек» шығармасын талдау үшін АКТ-ны қалай пайдалануға болатынын қарастырайық:

Интерактивті презентациялар: шығармадан дәйексөздер, кейіпкерлерді талдау, иллюстрациялар мен бейнелер бар мультимедиялық презентациялар жасау. Бұл мәтінді визуализациялауға және оны оқушыларға түсінікті етуге көмектеседі.

Электрондық ресурстар: электрондық кітапханалар, әдеби сайттар және блогтар сияқты онлайн ресурстарды пайдалану. Оқушылар шығарманың контекстін, ав-

тордың өмірбаянын және сыни шолуларды зерттей алады.

Салыстырмалы талдау: мультимедиялық тапсырмалар негізінде оқушылар «Көксеректі» басқа шығармалардағы жануар кейіпкерлермен салыстыруға, құрылымын, стилі мен тақырыптарын талдауға да мүмкіндік беруге сабақтан тыс жобалық жұмыстардың тақырыптары беріледі.

Бейнероликтер қарау: оқушылар шығармаға байланысты негізгі сәттері, қызықты фактілер немесе кейіпкерлерді талдау арқылы бейнелерді өздері жасай алды.

Интерактивті тапсырмалар: шығарманы түсінуді тексеру үшін онлайн тестілерді, кроссвордтарды, викториналарды және басқа интерактивті тапсырмалар пайдаланылатыны мұғалімнің кабинетінің жабдықтарынан анықталды.

Сонымен, тәжірибелі мұғалімнің кәсібилік шеберлігімен жас мұғалімнің теориялық біліміндегі олқылықтары әдістемелік жағынан сабақтың төмен сапасына әкелетіні анық көрініп отыр.

Талқылау

Теорияның тәжірибедегі көрінісінің екі нұсқасы бүгінгі мектепте орын алуда. Педагог-шебер атты жоғары деңгейге жетуді әрбір мұғалім міндет етіп санауы қажет. Мектептегі білім сапасы бірнеше жағдаймен байланысты. Мектеп ішіндегі ұйымшылдық, жас педагогтермен тәжірибемен бөлісу, педагогтың құзыреттілігінің компоненттерінің бәрін ескеріп, сабақтарды жоспарлау және оқу процесінде оны іске асыру қажетті әдістемелік тетіктерді білуді қажет етеді.

Барлық теориялық және тәжірибелік жетістіктерді синтездеу арқылы төмендегідей стратегиялық-тактикалық жолдарды әдебиет мұғаліміне ұсыну үшін әзірледік.

Көркем шығарманы кешенді түрде оқыту тетігі – мұғалімнің кешенді құзыреттілігінің көрінісі (2-кесте).

2-кесте – Көркем шығарманы кешенді түрде оқыту тетігі

Әдебиеттік аспект	Әдебиеттану аспектісі	Психологиялық аспект	Педагогикалық аспект	Информатикалық аспект
Жазушы туралы мәлімет Шығарманың мазмұны, сюжеті	Жазушының идеологиялық сипаттамасы Жанр: лирика, драма, проза композиция	Шығармадағы эмоциялық фрагменттерді іздеп, талдау	Тәрбиелік аспект: Қатынастар аспектісіне	Интернеттен фильмді көру; суретшілердің шығармаларын біліп, тану; сюжет бойынша тапсырмаларды ақпараттық технологиялар арқылы орындау
Көркем идеясы	Сюжет/фабула екеуінің ара жіктігін бақылау; композиция; жанр;	Өмірдегі оқиғалармен салыстыру, жағымды шешімдерді анықтау	Тәрбиелік мәні бар фрагменттерді талдау	Шығарма идеясына, композициясына қатысты тапсырмаларды ақпараттық технологиялар арқылы орындау
Кейіпкерлер жүйесі, олардың сюжеттегі рөлдері	Кейіпкерлердің арасындағы қарым-қатынастар (таныстық, туыстық, психологиялық, идеологиялық, жас ерекшеліктеріне байланысты);	Оқушылардың тұлғалық сипатын қалыптастыру, тілдерін дамыту; оқу процесінде дұрыс қарым-қатынасқа үйрету; Кейіпкерлердің мінездемесі, олардың типтері	Кейіпкерлердің мінездемесі: олардан алатын үлгі, олардың келеңсіз мінезі мен әрекеттері	Кейіпкерлер жүйесіне қатысты тапсырмаларды ақпараттық технологиялар арқылы орындау
Табиғаттың сипаттамасы Кейіпкерлердің сипаттамасы Оқиға сипаттамасы Жазушының стилі	Тілдік құралдардың шығармадағы қолданылуы . Көркемдеуіш құралдармен жұмыс	Дұрыс және келеңсіз қатынастағы қолданылған тілдік құралдар; Тіл сипаты- адам сипаты аспектісінде эмоционалдық интеллектті қалыптастыруға арналған тапсырмалар қолдану	Ақпараттық технологияларды қолданып, бағыттардағы құндылықтармен жұмыс	Ақпараттық технологияларды қолданып, табиғаттың, кейіпкерлердің, оқиғаның сипаттамасы бойынша тапсырмалар орындау

Әдебиеттік аспект	Әдебиеттану аспектісі	Психологиялық аспект	Педагогикалық аспект	Информатикалық аспект
Шығармаға дайындық; тақырыптар, олардың жоспары	Авторлық шеберлікті ұштайтын тәсілдер	Психологиялық аспектіден қарастыратын мәселелер	Тәрбиелік аспектіден не алуға болады	Ақпараттық технологияларды қолданып, шығарма бойынша өнім шығару (слайдтар, суреттер, сұлба, кестелер және т.с.с.)
Бағалау критерийлері	Әдебиеттанушылық құзыреттілік	Психологиялық сипаттама беру құзыреттілігі; шығармадағы оқиғаларға оқушы өзінің психологиялық бағасын бере білу	Ұлттық құндылықтарға негізделген оқушының тәрбиелік ұстанымдарын бақылау	Ақпараттық технологиялардың көмегімен жазылған шығарманың бірінші нұсқасын өңдеу жұмыстары

Осы кесте әдебиет мұғалімдерімен және студенттермен талданып, олардың пікірлері алынды. Жас мұғалімдер (50 мұғалім) мен педагогикалық бағыттағы филология факультетінің студенттері (Астана Халықаралық университетінің 44 студенті) осындай кешенді әдеби шығарманы талдау тетіктері әдебиетті мақсатты түрде оқытуға бағыттайды деген ойларын айтты. Шығарманы жан-жағынан талдауға әдістемелік нұсқау екенін тәжірибелі мұғалімдер де айтты. Олар осындай жан-жақты талдау дәрежесіне 5-10 жылдай өтілдері болғанда ғана келгенін баяндады. Бұл кестені әлі де нақтылаймыз. Әр сыныптың бағдарламаларындағы шығармалар бойынша әдістемелік нұсқаулықтар жасаймыз деген ойымыз бар.

Қорытынды

Қазіргі кезде мұғалімге қойылатын талап жоғары. Осындай жағдайда әдебиет пәнін кешенді түрде оқушыларды дамытатын пәнге айналдыру қажеттігі туындап отыр. Ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу жұмыстары да «Қазақ әдебиеті» сабағында өте ауқымды жүргізілу керек екені анық. Бірақ әр мұғалім өзінің жа-

уапкершілігін толық сезіне, ұғына бермейтініне кезіміз жетті. Осы тұрғыдан жауапкершілікті күшейту жолдарын әлеуметтік мәселе ретінде қарап, оны шешетін тиімді жолдар табылса деген ойды білдіргіміз келеді.

Әсіресе педагогикалық ЖОО-нда әдебиет пәні мұғалімнің толыққанды қалыптасуына назар аударылу тиіс. Қазақ әдебиеті шығармаларын студенттердің жүйелі түрде талдауын және біліктілікті арттыру курстарында талдаудың тиімді әдістемелік жолдарын лабораториялық сабақтарда тәжірибелік тапсырмалар арқылы меңгеруді қолға алуды ұсынамыз. Біздің анықтауымыз бойынша, практикалық сабақпен шектелу, ал өзіндік жұмыстарды жеке әрбір студентпен немесе кішірек зерттеу топтары құрылып оқыту толыққанды іске асып жатпағаны белгілі. Педагогикалық университеттерде болашақ қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерін кәсіби даярлау бойынша оқытушылармен және студенттермен жеке сұхбаттасу нәтижесінде бірнеше кедергілер айқындалып отыр: кейбір болашақ педагогтердің ақылы оқу жағдайы сабақтан тыс уақытта қосымша еңбек етуге мәжбүр екендігі; сабақтан тыс

жұмыстар жүргізуге аудиториялардың тапшылығы; кәсіби құзыреттіліктердің барлық аспектісі кіріктіріп қарастырылмауы; оқу процесінде уақытты тиімді қолдану бойынша мұғалімдерге арналған арнайы курс пен семинарлардың болмауы; болашақ мұғалімдердің шығармаларды толыққанды білуге уақыттарының аздығы немесе құлшыныстарының болмауы; мектеп мұғалімдерінің оқушыларды шығармаларды оқуға қызықтырудың тиімді әдістерінің жүйесін меңгермеуі; мектеп мұғалімдерінің оқу процесін сабақ типтеріне өздеріне тиесілі мақсат-міндеттерімен дұрыс жіктемегесін критериялық бағалауды да дұрыс әске асыра алмауы және тағы да сондай мәселелер шешуін табу керек деп ойлаймыз. Осы мәселелерді кейінгі мақалаларда зерттеу нәтижесінде жариялайтын боламыз. Сонымен қатар, қазақстандық белгілі әдістемеші ғалымдардың еңбектерін, тәжірибесін бүгінгі мектеп мұғалімдері үшін практикалық семинарлар ұйымдастырылып, «Қ.Жүсіптің апталығы», «Қ.Бітібаеваның апталығы», «Е.Жұматаеваның апталығы» дегендей әдістемелік іс-шаралар өткізіліп отырса, мектеп мұғалімдерінің тәжірибелерінің жалғасу негізінде кәсіби құзыреттілігі арта түсер еді. Сонымен қатар, «қайта велосипед ойлап шығару» сияқты келеңсіз амалдар жойылушы еді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. **Зимняя, И. А.** Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования [Текст] // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 32 – 42.
2. **Иванихин, В. В.** Почему у Ильина читают все: [Об учителе рус. яз. и лит. Е. Н. Ильине] [Текст]: Кн. для учителя / В. В. Иванихин. – М.: Просвещение, 1990. – 158 с.
3. **Хуторской, А. В.** Современные педагогические инновации на уроке [Электронный ресурс] // Интернет-журнал «Эйдос»: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0705-4.htm> (Дата обращения 29.12.2023)
4. **Хуторской, А. В.** Технология проектирования ключевых и предметных компетенций [Электронный ресурс] // Интернет-журнал «Эйдос»: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm> (Дата обращения 30.12.2023).
5. Анализ драматического произведения [Текст]: межвуз. сб. ЛГУ им. А. А. Жданова / ЛГУ им. А. А. Жданова; под ред. В. М. Марковича. – Л.: ЛГУ, 1988. – 366 с.
6. **Тарланов, Е. З.** Анализ поэтического текста [Текст]: учеб. пособие. – Петрозаводск: Петрозаводск. гос. ун-т, 2000. – 140 с.
7. **Браже, Т. Г.** Целостное изучение эпического произведения [Текст]: пособие для учителя. – 2-е изд., перераб. – СПб.: Лагол, 2000. – 271 с.
8. **Гуковский, Г. А.** Изучение литературного произведения в школе: методологические очерки о методике [Текст]. – Тула: Автограф, 2000. – 222 с.
9. **Беленький, Г. Н.** Приобщение к искусству слова: Раздумья о преподавании литературы в школе [Текст]. – М.: Просвещение, 1990. – 188 с.
10. **Колокольцев, Е. Н.** Межпредметные связи при изучении литературы в школе [Текст]. – М.: Просвещение, 1990. – 221 с.
11. **Сенчило, Л. Д.** Актуальные проблемы преподавания литературы и способы их решения на примерах изучения художественных произведений [Электронный ресурс] // <https://nsportal.ru/shkola/literatura/library/2023/12/26/aktualnye-problemy-prepodavaniya-literatury-i-sposoby-ih> (Дата обращения 30.12.2023).
12. **Живенкова, С.** Компетентности учителя русского языка и литературы [Электронный ресурс] // <https://nsportal.ru/shkola/russkiy-yazyk/library/2019/03/19/kompetentnosti-uchitelya-russkogo-yazyka-i-literatury> (Дата обращения 05.01.2024).
13. **Жүсіп, Қ. П.** Мектепте қазақ әдебиетін оқыту [Мәтін]. – Павлодар, 2003. – 254 б.
14. **Бітібаева, Қ.** ж.б. Әдебиетті оқытудың инновациялық технологиясы [Мәтін]: Оқу құралы. – Өскемен, 2002. – 134 б.
15. **Жұматаева, Е. Ө.** Жоғары мектепте әдебиетті білімденудің инновациялық технологияларымен оқыту [Мәтін]: Оқу құралы. – Алматы: Эверо, 2016. – 252 б.
16. **Zhakiyanova, Z., Zhaitapova, A., Orakova, A., Baizhekina, S., Shnaider, V., & Nametkuloval, F.** (2023). Investigation of primary school teachers' professional competencies and Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK) competencies. *International Journal of Education in Mathematics, Science, and Technology (IJEMST)*, 11(5), 1154-1172. <https://doi.org/10.46328/ijemst.3604>
17. Поуровневое содержание профессиональной компетентности педагога (5-8 уровни по Национальной рамке квалификации). – Национальная академия образования имени И.Алтынсарина, 2024. – 620 с.
18. **Тұрсынғалиева С. Ч.** Қазақ әдебиеті [Мәтін]. Жалпы білім беретін мектептің 7-сыныбына арналған оқулық / Тұрсынғалиева С.Ч., Зайкенова Р. / – Астана: «Арман-ПВ» баспасы, 2017. – 192 бет.

References

1. **Zimnyaya, I. A.** Klyuchevye kompetencii – novaya paradigma rezultata obrazovaniya [Key competences - a new paradigm of educational results] [Tekst]

- // Vysshee obrazovanie segodnya. – 2003. – № 5. – S. 32 – 42.
2. **Ivanihin, V. V.** Pochemu u ll'ina chitayut vse: [Ob uchitele rus. yaz. i lit. E. N. Il'ine] [Why everyone reads at Ilyin's: [About the teacher of Russian language and literature E. N. Ilyin] [Tekst]: Kn. dlya uchitelya / V. V. Ivanihin. – M.: Prosveshchenie, 1990. – 158 s.
  3. **Hutorskoj, A. V.** Sovremennye pedagogicheskie innovatsii na uroke [Elektronnyj resurs] [Modern pedagogical innovations in the classroom] // Internet-zhurnal «Ejdos»: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0705-4.htm> (Data obrashcheniya 29.12.2023)
  4. **Hutorskoj, A. V.** Tekhnologiya proektirovaniya klyuchevyh i predmetnyh kompetencij [Technology of Designing Key and Subject Competencies] [Elektronnyj resurs] // Internet-zhurnal «Ejdos»: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm> (Data obrashcheniya 30.12.2023).
  5. Analiz dramaticheskogo proizvedeniya [Analysis of a dramatic work] [Tekst]: mezhvuz. sb. LGU im. A. A. Zhdanova / LGU im. A. A. Zhdanova; pod red. V. M. Markovicha. – L.: LGU, 1988. – 366 s.
  6. **Tarlanov, E. Z.** Analiz poeticheskogo teksta [Analyzing a poetic text] [Tekst]: ucheb. posobie. – Petrozavodsk: Petrozavodsk. gos. un-t, 2000. – 140 s.
  7. **Brazhe, T. G.** Celostnoe izuchenie epicheskogo proizvedeniya [Integral study of an epic work] [Tekst]: posobie dlya uchitelya. – 2-e izd., pererab. – SPb.: Glagol, 2000. – 271 s.
  8. **Gukovskij, G. A.** Izuchenie literaturnogo proizvedeniya v shkole: metodologicheskie ocherki o metodike [Study of Literary Work at School: Methodological Essays on Methodology] [Tekst]. – Tula: Avtograf, 2000. – 222 s.
  9. **Belen'kij, G. N.** Priobshchenie k iskusstvu slova: Razdum'ya o prepodavanii literatury v shkole [Priobshchenie to the Art of the Word: Reflections on the Teaching of Literature at School] [Tekst]. – M.: Prosveshchenie, 1990. – 188 s.
  10. **Kolokol'cev, E. N.** Mezhpredmetnye svyazi pri izuchenii literatury v shkole [Interdisciplinary links in the study of literature at school] [Tekst]. – M.: Prosveshchenie, 1990. – 221 s.
  11. **Senchilo, L. D.** Aktual'nye problemy prepodavaniya literatury i sposoby ih resheniya na primerah izucheniya hudozhestvennyh proizvedenij [Actual problems of teaching literature and ways of their solution on the examples of studying art works] [Elektronnyj resurs] // <https://nsportal.ru/shkola/literatura/library/2023/12/26/aktualnye-problemy-prepodavaniya-literatury-i-sposoby-ih> (Data obrashcheniya 30.12.2023).
  12. **Zhivenkova, S.** Kompetentnosti uchitelya russkogo yazyka i literatury [Competencies of the teacher of Russian language and literature] [Elektronnyj resurs] // <https://nsportal.ru/shkola/russkiy-yazyk/library/2019/03/19/kompetentnosti-uchitelya-russkogo-yazyka-i-literatury> (Data obrashcheniya 05.01.2024).
  13. **Jüsüp, Q. P.** Mektepte qazaq ädebietin oqytu [Teaching Kazakh literature at school] [Mätin]. – Pavlodar, 2003. – 254 b.
  14. **Bitibaeva, Q. j.b.** Ädebietti oqytudıñ innovatsialyq tehnologiasy [Innovative technology of teaching literature] [Mätin]: Oqu quraly. – Öskemen, 2002. – 134 b.
  15. **Jümataeva, E. Ö.** Joğary mektepte ädebietti bilimdenudiñ innovatsialyq tehnologialarymen oqytu [Teaching literature in high school with innovative educational technologies] [Mätin]: Oqu quraly. – Almaty: Evero, 2016. – 252 b.
  16. **Zhakiyanova, Z., Zhaitapova, A., Orakova, A., Baizhekina, S., Shnaider, V., & Nametkulova, F.** (2023). Investigation of primary school teachers' professional competencies and Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK) competencies. International Journal of Education in Mathematics, Science, and Technology (IJEMST), 11(5), 1154-1172. <https://doi.org/10.46328/ijemst.3604>
  17. Pourovnevoe sodержanie professional'noj kompetentnosti pedagoga (5-8 urovni po Nacional'noj ramke kvalifikacii) [Level content of teacher's professional competence (levels 5-8 according to the National Qualification Framework)]. – Nacional'naya akademiya obrazovaniya imeni I.Altynsarina, 2024. – 620 s.
  18. **Türsynğaliev S. Ch.** Qazaq ädebieti [Kazakh literature] [Mätin]. Jalpy bilim beretin mekteptiñ 7-synbyna arnalğan oqulyq / Türsynğaliev S.Ch., Zaikenova R. / – Astana: «Arman-PV» baspasy, 2017. – 192 b.

Качество урока казахской литературы и компетентность учителя: рекомендации на основе анализа

Д. Н. Булатбаева

Школа-лицей BINOM SCHOOL
имени А. Байтурсынова,
город Астана, Республика Казахстан
dinara_bulatbaeva@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются требования к учителю казахской литературы и его отражение в практике, барьеры в развитии необходимых профессиональных компетенций. Содержание комплексной многокомпонентной компетен-

ции учителя литературы определено в Национальной академии образования им. И. Алтынсарина. Каким должен быть поступок учителя по вопросу качественного литературного образования в школе, на основе этого содержания которого сегодня не реализуется полноценно? Необходимо не только преподавать предмет, но и развивать на его основе метапредметные компетенции, такие как приобщение учащихся к национальной ценности, формирование их эмоционального интеллекта, обучение полезным применениям информационных технологий к учащимся, экономия времени и эффективное применение. В этой связи, на основе проведения наблюдений за уроками литературы, выявлены пробелы в профессиональной работе молодого учителя литературы. Кроме того, по казахской литературе, как и по любой дисциплине в области образования, заявлено, что предметно-содержательный, педагогический, дидактический, психологический, методический и междисциплинарный компонент, а также этико-философский, историко-культурный компонент в соответствии со спецификой дисциплины. На основе этих компонентов разработан и предложен механизм комплексного обучения художественному произведению, эффективность которого также обсуждается между учителем и студентами. В статье обозначено содержание и перспективных работ в данном направлении.

Ключевые слова: компетентность учителя казахской литературы, литературоведческая компетентность, литературная компетентность, методическая компетентность, педагогическая компетентность, психологическая компетентность, качество уроков литературы.

Kazakh Literature Lesson Quality and Teacher Competence: Recommendations Based on Analysis

Д. N. Bulatbayeva

BINOM SCHOOL named after A. Baitursynov,
Astana city, Republic of Kazakhstan
dinara_bulatbaeva@mail.ru

Abstract. The article considers the requirements for the teacher of Kazakh literature and its reflection in practice, barriers in the development of necessary professional competencies. The content of the complex multi-component competence of the teacher of literature is defined in the National Academy of Education named after I. Altynsarin. I. Altynsarin. What should be the action of the teacher on the issue of quality literary education at school, on the basis of this content, which today is not fully realized? It is necessary not only to teach the subject, but also to develop on its basis meta-subject competences, such as familiarizing students with the national value, forming their emotional intelligence, teaching useful applications of information technology to students, saving time and effective application. In this regard, on the basis of conducting observations of literature lessons, gaps in the professional work of a young teacher of literature were identified. In addition, for Kazakh literature, as for any discipline in the field of education, it is stated that subject-content, pedagogical, didactic, psychological, methodological and interdisciplinary component, as well as ethical-philosophical, historical-cultural component in accordance with the specifics of the discipline. Based on these components, the mechanism of integrated teaching of artwork is developed and proposed, the effectiveness of which is also discussed between teacher and students. The article outlines the content and prospective works in this direction.

Key words: competence of Kazakh literature teacher, literary competence, literary competence, literary competence, methodological competence, pedagogical competence, psychological competence, quality of literature lessons.

Материал баспаға 09.01.2024 келіп түсті.